İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ FELSEFE BÖLÜMÜ'NÜN UNUTULMUŞ BİR HOCASI: ORHAN SADEDDİN -HAYATI, ESERLERİ VE FELSEFE ANLAYIŞI-*

A FORGOTTEN LECTURER OF ISTANBUL UNIVERSITY DEPARTMENT OF PHILOSOPHY: ORHAN SADEDDIN – LIFE, WORKS AND UNDERSTANDING OF PHILOSOPHY

Abdurrazak GÜLTEKİN
M. Cüneyt KAYA

ÖZET

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte Dârulfünûn/İstanbul Üniversitesi'nde yoğunlaşan felsefe çalışmaları içinde dikkate değer bir yere sahip olan Orhan Sadeddin, modern Türkiye'de felsefenin tarihî gelişimine dair şimdiye kadar yapılan araştırmalarda üzerinde pek durulmayan, unutulan bir isimdir. Felsefe eğitimini Almanya'da tamamlayan ve yine orada tamamladığı doktora teziyle Türkiye'nin "ilk felsefe doktoru" olan Orhan Sadeddin, genç yaşta rahatsızlanarak üniversitedeki görevinden ayrılmak durumunda kalsa da kısa telif ve hocalık hayatında kaleme aldığı çalışmalarıyla kendi döneminde Türkiye'deki felsefe literatürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Bu makalede, ailesinden edindiğimiz bilgiler ve ulaştığımız arşiv belgeleri ışığında Orhan Sadeddin'in hayatı ilk defa ayrıntılı olarak incelenecek, eserleri hakkında bilgi verilerek felsefe ve filozof kavramları özelinde onun felsefe anlayışı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kavramlar: Orhan Sadeddin, Dârulfünûn, İstanbul Üniversitesi, Türkiye'de Felsefe, Felsefe Cemiyeti, Felsefe Tarihi Yazımı

ABSTRACT

Orhan Sadeddin, whom has a significant value in philosophical works which center in Darulfünun/İstanbul University in the period from Ottoman to the Republic, is a forgotten, unmentioned name in research on the historical progress of philosophy in

* Bu çalışma, Abdurrazak Gültekin'in, Doç. Dr. M. Cüneyt Kaya'nın danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda tamamladığı (2015) "Orhan Sadeddin: Hayatı, Eserleri ve Felsefi Düşüncesi" başlıklı yüksek lisans tezinden hareketle hazırlanmıştır.

Turkey until now. Orhan Sadeddin, who completes his philosophical education and doctoral dissertation in Germany and becomes the first "doctor of philosophy", makes substantial contribution to the philosophical literature in Turkey with his works during his short publication and works written during his scholar life, falls ill at a young age and leaves his duty at the university. In this article, Orhan Sadeddin's life will be examined in detail for the first time in light of the inquiries with his family and written records, and an outline of his works will be given and his philosophical approach will be revealed in reference to the concepts, philosophy and philosopher.

Keywords: Orhan Sadeddin, Darulfünun, Istanbul University, Philosophy in Turkey, Philosophical Community, Philosophical Historiography

Hayatı

Özlük dosyasından ve mezar taşından, isminin tam olarak "es-Seyyid Ahmed Orhan" olduğu anlaşın Orhan Sadeddin, 11 Aralık 1899 (7 Şaban [1]317 ve 28 Teşrîn-i Sânî [1]315) İstanbul'da dünyaya gelmiştir.[1] Babası, Osmanlı kabinesinde askerî harcamalardan ve emeklilik sandığında sorumlu bakan olarak görev yapan Müşîr (Mareşal) Sadeddin Paşa (ö. 1917),[2] annesi ise Şeyhülharem ve eski nâzırlardan Şevket Paşa'nın (1824-1890) kızı Şerife Hatice Refia Hanım'dır (ö. 26 Ekim 1931). Bir dönem Samatya Caddesi (eski adıyla Kasaplar Caddesi) 62 numaradaki konakta ikamet eden[3] Sadeddin Paşa ve eşi Şerife Hatice Refia Hanım'ın evliliğinden dört çocukları dünyaya gelmiştir. Orhan Sadeddin'in haklarından fazla malumat elde edemediğimiz kardeşleri Mehmet Bey ve Fahire Hanım erken yaşlarda vefat etmiş, Mehmet Bey babasının Fatih Camii haziresindeki

[1] Orhan Sadeddin'in mezar taşında da doğum tarihi yanlış olarak 1 Temmuz 1901 şeklinde kaydedilmiştir. Doğum tarihiyle ilgili farklılıklar, ondan bahseden kaynaklarda da karşımıza çıkmaktadır. Kimi kaynaklar doğum tarihi olarak 1894 tarihini zikrederken kimileri 1900 yılında dünyaya geldiğini yazmaktadır; bkz. Hamit Er, **İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları**, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993, s. 198; Rahmi Karakuş, **Felsefe Serüvenimiz**, Seyran Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 286; Emre Dölen, **Türkiye Üniversite Tarihi 3: Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş (Tasfiye ve Yeni Kadrolar)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 425.

[2] Sadeddin Paşa hakkında ayrıntılı bilgi için onun hatıralarını yayınlayan Sami Önal'ın kitaba yazdığı önsöze bkz. **Sadettin Paşa'nın Anıları**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 6-8.

[3] Cem Behar, **A Neighborhood in Ottoman Istanbul: Fruit Vendors and Civil Servants in the Kasap İlyas Mahalle**, State University of New York Press, Albany 2003, s. 113, 170. Sadeddin Paşa'nın kabri Fatih Camii haziresinde iken Hatice Refia Hanım ise Emirgan'daki aile kabristanında medfundur.

mezarının yanına defnedilmiştir.[4] Orhan Sadeddin'in, kendisiyle birlikte Almanya'ya giden diğer kardeşi Mahmut Afif Bey hakkında ise Almanca öğretmeni olduğu dışında bir bilgi bulunmamaktadır.

Tarihini tam olarak bilemesek de muhtemelen Sadeddin Paşa'nın kariyerindeki yükselişle birlikte ailenin Samatya'dan Boyacıköy'e taşındıkları anlaşılmaktadır. Mirgün [Emirgan] Caddesi 54 numaradaki yalının birkaç aileyi içinde barındıracak kadar büyük olan, eşine az rastlanacak büyüklük ve gösterişe sahip bir mimarisinin olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Samiha Ayverdi ailesiyle birlikte 1934 yazını geçirdiği bu yalı hakkında şunları yazmaktadır:

> "1934 senesinde Emirgan ve Boyacıköy yalıları henüz istimlak edilmemiş bulunuyordu. Biz de Boyacıköy'deki meşhur Sadeddin Paşa yalısını kiralamıştık.
>
> Yalı birkaç aileyi barındıracak kadar büyük olduğundan birinci, ikinci ve çatı katları bizim, aradaki üst kat ise mühendis Arif beyin icarında idi.
>
> Yalı eski devrin en lüks binalarından biriydi. Döşemeye yakın devam eden çift kanatlı pencerelerin bir eşini henüz hiçbir yerde görmüş değilim. Salonlar, odalar öylesine büyüktü ki yaydığımız büyük bir taban halısı, salonun ortasında mendil kadar kaldı.
>
> Üst kattaki iki basamakla çıkılan sahnede vaktiyle seksen kişilik bir hanende ve sazende topluluğu icra-yı ahenk edermiş. Salonun bir duvarını baştanbaşa kaplayan masif meşeden oyma dolap-vitrin bir sanat şaheseriydi.
>
> Doğrudan çatıya çıkan bir servis merdiveni ve mutfaktan yemek salonuna çıkan servis asansörü vardı. Fakat bütün bu ihtişama rağmen, yalı sevimli değildi. Bahçe kısmına düşen külhanlı hamam artık hiç kullanılmıyordu. Evin arka tarafındaki çamaşırlık tamamıyla metruk olduğundan oraya elektrik hattı bile çekilmemişti."[5]

Özlük dosyasında kendi hayatına dair bizzat Orhan Sadeddin tarafından verilen verdiği bilgilere göre o, ilk tahsilini evde aldıktan sonra Robert Kolej'e kaydolmuş ve 1914 yılının sonuna kadar okula devam etmiştir. Torunu Tunç Bergsan'ın arşivinde yer alan 1911, 1912 ve 1913 yıllarına ait boy ve kilo bilgilerinin yer aldığı bilgi kartı, Orhan Sadeddin'in bu yıllarda okulda eğitim gördüğünü kanıtlamaktadır. Yine torunundan edindiğimiz bilgiye göre ileride evleneceği Afife Nurinnisa [Çalıkoğlu] Hanım da Orhan Sadeddin ile aynı dönemde Robert Kolej'de öğrencidir.

---

[4] Samiha Ayverdi **Rahmet Kapıları** adlı kitabında Sadeddin Paşa konağından bahsederken konakta yaşayan paşa ve ailesine de değinmekte, ailenin küçük çocuğunun kekeme olduğunu belirtmektedir; bkz. Samiha Ayverdi, **Rahmet Kapıları**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2008, s. 51.

[5] Ayverdi, **Rahmet Kapıları**, s. 52. Ayverdi aynı yerde yalının "perili yalı" olarak tanındığını belirtmektedir.

Orhan Sadeddin'in kendi ifadelerine göre Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine okuldan ayrılmış ve kendisini Almanca öğrenmeye vakfetmiştir. Savaş sırasında Osmanlı Devleti ile müttefiki Almanya arasındaki yakın münasebetlerin neticesi olarak pek çok gencin çeşitli alanlarda yükseköğrenim görmek üzere Almanya'ya gönderildiği bilinmektedir.[6] Orhan Sadeddin'in de bu kapsamda devlet destekli olarak Almanya'ya gidip gitmediği konusunda net bir bilgi bulunmasa da babası Sadeddin Paşa'nın o yıllarda henüz hayatta olması, babasının nüfuzundan faydalanarak devlet tarafından yurt dışına gönderilmiş olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. 5 Nisan 1339 (1923) tarihli İstanbul Polis Müdüriyeti'ne ait, Orhan Sadeddin'in iki ay kadar önce İstanbul'a geldiği, kardeşi Mahmud Afif'in ise Almanya'da bulunup her ikisinin de firari ve kayıp olmadığına yönelik resmi yazı, Orhan Sadeddin'in ve kardeşi Mahmud Afif'in devlet bursuyla Almanya'ya gittiklerini gösteren bir delil olarak değerlendirilebilir.[7]

1916'da Dresden şehrine gelen Orhan Sadeddin, orada Yüksek Ticaret Mektebi'nin yıllık özel Almanca kursuna (Einjährigen Fachkurs) katılmış ve bu kursu 1918 yılında tamamlamıştır. Yaklaşık altı ay boyunca Dresdner Bank'ta gönüllü olarak çalıştığını belirten Orhan Sadeddin, 1918-1919 kış döneminde Münich Ticaret Mekteb-i Âlîsi'ne kaydolmuş ve 4 Temmuz 1920'da "karîb-i âlâ" (pekiyiye yakın) dereceyle mezun olmuştur. Felsefe okumaya merakı üzerine 1920-21 kış döneminde Gießen Üniversitesi Felsefe Bölümü'ne (Philosophische Fakultät der Ludwigs-Universität zu Gießen) kaydolmuştur. 17 Ocak 1923 tarihli ikametgâh belgesi Orhan Sadeddin'in Bonn'da Weber Caddesi'nde oturduğunu göstermektedir.

Üniversitede Ernst von Aster, Messer, Dyroff, Koffka, Schlesinger, Engel, König, Hausdorff, Walzel ve Korff gibi hocalardan dersler alan Orhan Sadeddin, Profesör Ernst von Aster, Dyroff ve Korff'un seminerlerinden çok istifade ettiğini bilhassa belirtmektedir. Orhan Sadeddin'in, felsefe tarihçiliği konusunda von Aster'den çokça etkilendiği anlaşılmaktadır. Bir "risale" boyutundaki **Felsefe Tarihi Usulü: Bir Etude** adlı eserini 50. doğum yılı münasebetiyle hocasına ithaf etmiş[8] ve muhtemelen onun Türk felsefe dünyasına tanıttığı von Aster, Orhan Sadeddin'in rahatsızlanarak Dârulfünûn'dan

[6] Osmanlı'nın yükseköğrenim için yurtdışına öğrenci göndermesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aynur Erdoğan, **Osmanlı'da Yurt Dışı Eğitim ve Modernleşme**, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2016.
[7] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HR. İstanbul Murahhaslığı, 7-27.
[8] Orhan Sadeddin, **Felsefe Tarihi Usulü: Bir Etüde**, İstanbul Dârulfünûnu Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1930.

ayrılmasından sonra, 1936 yılında İstanbul'a gelip Felsefe Bölümü'nde uzun yıllar hocalık yapmıştır.[9] Bu anlamda Orhan Sadeddin'in, Felsefe Bölümü'ndeki Alman etkisi konusunda da öncü olduğu söylenebilir.

Orhan Sadeddin Profesör von Aster'den aldığı ilhamla, onun ve felsefe ve pedagoji profesörü Prof. Wilhelm August Messer'in danışmanlığında "Erlebnis, Erlebniswahrnehmung und Erlebnisbeschreibung" (Tecrübe, Tecrübe Algısı ve Tecrübe Tasviri)[10] adlı doktora tezini tamamlayarak 31 Temmuz 1925'te sözlü imtihanını "aliyyü'l-âlâ" (pekiyi) dereceyle geçerek "felsefe doktoru" unvanı alan Orhan Sadeddin'in gerek kendi ifadeleri gerekse elimizdeki belgeler onun 1920-1925 tarihleri arasında Gießen Üniversitesi'nde felsefe alanında lisans eğitimi mi lisansüstü eğitim mi aldığı, yoksa bu beş yıllık sürede her ikisini birlikte mi tamamladığı noktasında kesin bir sonuca ulaşmamıza el vermemektedir.

Her halükârda Orhan Sadeddin, felsefe alanında "doktora" yapan ilk Türk ilim adamıdır ve bu özelliğini neredeyse bütün yazılarını "Felsefe Doktoru Orhan Sadeddin" şeklinde imzalayarak göstermiştir. Dârufünûn'dan Orhan Sadeddin'in öğrencisi olan Niyazi Berkes, hatıralarında, hocasının evinin kapısında da "Doktor Orhan Sadeddin" yazılı bir levhanın bulunduğunu, bunu görenlerin onu hekim sanarak hasta getirdiklerini hoş bir anı olarak aktarmaktadır.[11]

Orhan Sadeddin'in Almanya'daki eğitim hayatı boyunca ara ara İstanbul'a geldiği bilinmektedir. Bunlardan birisini, yukarıda atıfta bulunulan, İstanbul Polis Müdüriyeti'nin 5 Nisan 1339 (1923) tarihli kaydından öğrenmekteyiz. Kesin olmamakla birlikte Orhan Sadeddin'in, doktora tezini savunduktan sonra, yani 1925 yılında İstanbul'a geldiği söylenebilir.

Orhan Sadeddin, İstanbul'a döndükten sonra Robert Kolej'den tanıdığı Afife Nurinnisa Çalıkoğlu ile evlenmiş ve çiftin, 1929 yılında Turhan adını verdikleri bir oğulları

[9] Osman Kafadar, **Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi**, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 267. Hamit Er ve Emre Dölen, Orhan Sadeddin'in, hocası von Aster'in **Die Französische Revolution in der Entwicklung ihrer Politischen Ideen** (Leipzig 1926) adlı eserinin M. Nermi tarafından yapılan **Fransız İhtilali'nin Siyasî ve İctimaî Fikirleri** (Ankara 1927) ismiyle çevrilmesini sağladığını belirtseler de bu bilgiyi doğrulayacak söz konusu çeviride veya diğer kaynaklarda herhangi bir işaret bulunmamaktadır; bkz. Er, **İstanbul Darülfünunu**, s. 198; Dölen, **Türkiye Üniversite Tarihi 3**, s. 425.

[10] Orhan Sadeddin'in doktora diplomasında tezinin başlığı "Keyfiyet, Keyfiyet İdraki ve Keyfiyet Tasviri" şeklinde tercüme edilmiş olsa da (bkz. Ekteki Fotoğraf 4) "keyfiyet" kavramı Almanca "erlebnis" kelimesinin karşılığı değildir.

[11] Niyazi Berkes, **Unutulan Yıllar**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 54.

dünyaya gelmiştir. Orhan Sadeddin ve ailesi, Boyacıköy'deki Sadeddin Paşa yalısında ikamet etmiş ve 1939 yılında yalının istimlâk edilmesi üzerine Boyacıköy sırtlarındaki konağa taşınmışlardır.

7 Kânûn-ı Evvel 1926'da Kabataş Erkek Lisesi felsefe muallim muavinliğine (stajyerliğe) atanan Orhan Sadeddin, 4815 sicil numarası ve 2000 kuruş maaşla göreve başlamıştır. 1 Eylül 1927 tarihinde Edirne Erkek Lisesi felsefe muavinliğine 2500 kuruş maaşla terfi eden Orhan Sadeddin'in, bu görevine başlamadan Dârülfünûn'a geçtiği anlaşılmaktadır. Mustafa Selçuk'un verdiği bilgiye göre, göreve alım talimatnamesi yenilenen Dârulfünûn'da yeni talimatname sonrası ilk müderris muavinliği sınavı Felsefe Bölümü için açılmıştır. Orhan Sadeddin, Felsefe Bölümü'nde açık bulunan müderris muavinliği kadrosu için Edebiyat Fakültesi Riyaseti'ne dilekçe ile başvurmuştur. Meclisin 25 Temmuz 1927 tarihli toplantısında müderris muavinliği imtihanı açılmasına karar verilmiştir. Orhan Sadeddin'in muavinlik imtihanını kazanarak fakülte kadrosuna dâhil olduğu anlaşılmaktadır.[12] Orhan Sadeddin'in göreve başlama tarihi 29 Kânûn-ı Evvel 1927'dir; sicil numarası 129, maaşı ise 2500 kuruştur.

1927 yılında Dârulfünûn'da göreve başlayan Orhan Sadeddin'in, 1926 yılında Ankara'da kurulan Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin ilk başkanı olarak görevlendirilen Mehmet Emin Erişirgil'e (ö. 1965) vekâleten 1927-1928 eğitim-öğretim döneminden itibaren felsefe tarihi (tarih-i felsefe) derslerine girmeye başladığı ve bu dersi 1930'a kadar vekâleten Orhan Sadeddin'in yürüttüğü görülmektedir.[13]

Felsefe Bölümü'nden talebesi olan Niyazi Berkes'in hatıralarındaki şu ifadeleri, Orhan Sadeddin'in felsefe tarihi dersleri dışında bölüm içinde seminerler düzenlediğini, İngilizce bilen öğrencilerle felsefe metinleri okuduklarını göstermektedir:

> "(…) İlk yenilik olarak Almanya'da felsefe doktoru olan "müderris muavini" (doçent) Orhan Sadeddin başlatmıştı. Almanya'ya gitmeden önce Amerikan kolejinde okuduğundan iyi İngilizce

[12] Mustafa Selçuk, **İstanbul Dârulfünûnu Edebiyat Fakültesi (1900-1933)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012, s. 409.

[13] Mehmet Emin Erişirgil'in hayatı ve Dârulfünûn'daki görevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. M. Cüneyt Kaya, "Mehmet Emin Erişirgil: Bergsonculuktan Pragmatizme Bir Dârulfünûn Hocası", **Kutadgubilig**, sy. 18 (2010), s. 129-180. Felsefe tarihi dersleriyle ilgili ayrıca bkz. Yusuf İzzettin Aktaş, **II. Meşrutiyet Devrinde İslam Felsefesi Dersleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 32-36. Özlük dosyasındaki belgelerden anlaşıldığına göre 1 Kânûn-ı Sânî 1928'de tarih-i felsefe dersini vekâleten vermeye başlayan Orhan Sadeddin'in maaşı 1666 kuruştur. 15 Teşrin-i Evvel 1928'de aynı derse vekâleti sebebiyle 1666 kuruş maaş terettüp etmiş, Haziran 1928'de kadro maaşı 3000 kuruşa yükseltilmiştir. 1 Haziran 1930'da kadro maaşı 4500 kuruşa, 24 Eylül 1931'de maaşı 5500 kuruşa yükseltilmiştir.

> de biliyordu. Öğrenciler arasında başka İngilizce bilen olmadığından üç hanımla beni (bekli de deneme olarak) bu seminere almıştı. Kant'ın demir leblebiye benzeyen bir yapıtını okumaya başlamıştık. O zamana kadar böyle bir yenilik gösteren felsefe hocası olduğunu duymadım."[14]

Niyazi Berkes'le dönem arkadaşı olan Macit Gökberk, hocası Orhan Sadeddin'in felsefe tarihi dersleri ve yaptırdığı tezler hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır:

> "… Orhan Sadettin kendisine göre bir yöntem tutturmuştu. Felsefe tarihini o okutuyordu. Elde yararlanılacak çeviriler olmadığı için hazırlanılacak tezlerin aynı zamanda öğrenimde de işe yaramasını düşünüyordu. Bu nedenle bize çeviriler yaptırırdı. Çevirilerin başına, çevirdiğimiz kitapla ilgili birkaç sayfa yazıyorduk. Bu iş dil bilenlere düşüyordu daha çok. Böylece Orhan Sadettin zamanında yapılan tezlerin hepsi böyle çevirilerde oluşmuştur." [15]

Macit Gökberk, üniversite hocalarından bahsederken Orhan Sadeddin'in felsefeyi doğrudan bir meslek olarak seçtiğini, felsefe temelini sağlam atmış olduğunu, diğer hocaların felsefe ile münasebetinin ise dolaylı olduğunu anlatmaktadır. Kendisiyle yapılan bir röportajda Gökberk, Orhan Sadeddin hakkında şunları söylemektedir:

> "Bize felsefe tarihi okutan, o sıralarda otuzunun başlarında bulunan, liseyi de üniversite öğrenimini de Almanya'da yapan –yanılmıyorsam- dışarıdan ilk felsefe doktorumuz Dr. Orhan Sadeddin Bey, dil anlayışında Naim Bey'in izinde gibiydi. Almanca gibi kurulmuş oturmuş bir dil içinde yetiştiği için, İslâm felsefesinin geliştirdiği Arapça terim düzeninde, Alman felsefe dilinde gördüğü her şeyi, bir yerleşmişliği, bir oturmuşluğu bulmak ister gibiydi."[16]

Orhan Sadeddin'in dil konusundaki tutumunu pek benimsemediği anlaşılan Macit Gökberk, bir başka söyleşide hocasından daha olumlu ifadelerle bahsetmektedir:

> "Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Halil Nimetullah ve Orhan Sadettin'in adlarını sayabilirim. … Orhan Sadettin hocalarım arasında bana en yakın olanıydı. Kültürü ve yetişmesi bakımından kendisine yakınlık kurardım. Yaşı da gençti. Dolayısıyla aramızda hoca-öğrenci ilişkisi dışında bir dostluk kurulabilmişti. Şunu da söyleyeyim: onun bir özelliği de bizde ilk felsefe doktoru olmasıdır. Doktorasını Almanya'da Von Aster'in yanında yapmıştı. Biliyorsunuz bu profesör sonra İstanbul'da bizde ders vermeye geldi. Çok yazık ki Orhan Sadettin üniversitede kalamadı, genç yaşında hastalandı ve bu yüzden üniversiteden ayrılmak zorunda kaldı. Oysa 1933 yılında, yani üniversite reformunda fakülte kadrosuna alınmıştı. Hasta olmasaydı Türkiye'deki felsefe çalışmaları için verimli, yararlı olabilecek bir hocaydı."[17]

Orhan Sadeddin, 1927 yılında Dârulfünûn'da ders vermeye başlamasının yanında çeşitli telif makaleler ve değerlendirme yazıları da kaleme almıştır. Bu yazılarının çoğunu,

---

[14] Berkes, **Unutulan Yıllar**, s. 53-54.
[15] Aslan Kaynardağ, **Felsefecilerle Söyleşiler**, İstanbul: Elif Yayınları, 1986, s. 18.
[16] Macit Gökberk, **Değişen Dünya Değişen Dil**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 124.
[17] Kaynardağ, **Felsefecilerle Söyleşiler**, s. 16-17.

Orhan Sadeddin ilk akademik yazılarını, daha sonra kendisinin de içinde bulunduğu bir grup felsefeci tarafından kurulan Felsefe Cemiyeti'nin resmî yayın organı haline gelecek olan ve "öğretmek ve telkin etmekten ziyade münakaşa yapmak ve meseleler ortaya atmak" düşüncesiyle dokuz sayı çıkan dönemin önemli tartışma platformu **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**'nın[18] ilk altı sayısında yayımlar. Mayıs 1927'de yayımlanmaya başlanan derginin sahibi Agâh Sırrı [Levend], müdürü Mehmet Servet [Berkin], idarehanesi de Çemberlitaş'taki İstiklal Lisesi'dir. Derginin kurucuları arasında Agâh Sırrı ve Mehmet Servet dışında Hilmi Ziya [Ülken], Hatemi Senih [Sarp], Orhan Sadeddin [Berksan] ve Ragıp Hulusi [Özdem] yer almaktadır. Hilmi Ziya, dergi fikrinin hayata geçişinde Orhan Sadeddin'in de önemli rolünün olduğunu şöyle ifade etmektedir:

> "(…) İşte bu sırada (1926 haziranında) Servet bir gün Sultan Ahmette bana bir ' **İctimaiyât mecmuası**' çıkarmayı teklif etti. Oldukça farklı temayülleri toplıyacağı için gayesi öğretmek ve telkin etmekten ziyade, münakaşa yapmak ve meseleler ortaya atmak olan böyle bir mecmuanın ancak 'Felsefe ve İctimaiyât' mecmuası olabileceğini söyledim. Almanyadan yeni gelmiş, ve Prof. von Aster'in talebesi olan felsefe doktoru Orhan Sadettin gibi bazı gençlerin temayülüne bu teklif daha uygun geldiği için (şimdi Niğde mebusu olan) İstiklâl Lisesi Müdürü Agâh Sırrı'nın himaye ve yardımiyle bu mecmua kuvveden fiile çıktı."[19]

Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası'nın ilk altı sayısında yedi yazısına rastladığımız Orhan Sadeddin, derginin ilk sayısına "Şekil Nazariyesi: Ruhiyâtta Yeni Cereyanlar" başlıklı yazısıyla katkıda bulunmuş, ikinci sayıda da bu yazının devamı niteliğindeki "Şekil Nazariyesi" adlı makalesi yayınlanmıştır. Derginin Temmuz 1927'de çıkan üçüncü sayısında "Felsefe Nedir?" adlı yazısıyla karşımıza çıkan Orhan Sadeddin'in sonraki sayıları için daha çok değerlendirme yazıları kaleme aldığı görülmektedir.

Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası etrafından toplanan felsefecilerin, bu birlikteliklerini kurumsal bir yapıya dönüştürme arzularının neticesi olarak kurulan Felsefe Cemiyeti'nin kuruluş sürecinde de Orhan Sadeddin'in etkin bir rolünün olduğu anlaşılmaktadır. Felsefe Cemiyeti, Dârulfünûn'daki felsefe hocaları yanında liselerdeki felsefe öğretmenlerini de bir

[18] Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul, Ülken Yayınları, 2011, s. 439; Emel Koç, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Felsefe Cemiyetleri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Türk Felsefe Tarihi)**, sy. 17 (2011), s. 504.

[19] Hilmi Ziya Ülken, "Yeni Felsefe Cemiyeti ve Türkiye'de Felsefe Cemiyetinin Tarihçesi", **Sosyoloji Dergisi**, sy. 2 (1943), s.361. Harf devriminde bir süre ara verdiği yayın hayatına üç ayda bir çıkma hedefiyle tekrar dönen **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**, 1928-1930 yılları arasında düzensiz olarak yayımlanan üç sayıyla yayın hayatından çekilmiştir.

çatı altında toplama fikriyle ortaya çıkmış ve 1928 yılının başlarında Şehzadebaşı'ndaki İstiklal Lisesi'nde resmî olarak kurulmuştur.[20]

1929 yılında Dârulfünûn'da hocalık yanında yazı hayatına devam eden Orhan Sadeddin, hem **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**'nda hem **Milli Mecmua**'da ve hem de **Hayat Mecmua**'sında yazılar yayımlamıştır. **Milli Mecmua**'da[21] yayımladığı yazı, "Filozof Kime Denir?" başlığını taşımaktadır. Haziran 1928'de **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**'nda[22] yayımladığı makalesi Georges Berkeley'den yapılmış "Beşeri Bilginin Prensiplerine Medhal" başlıklı bir makale tercümesidir. Aynı mecmuanın Ekim 1928'de yayımlanan sayısında "Yeni Zaman Felsefesi" adlı makalesini yayımlayan Orhan Sadeddin'in bu makalesi ise kısa bir yeniçağ felsefe tarihi niteliğindedir. Aynı yıl, birinci cildini Mehmed İzzet'in tercüme ettiği Karl Vorlander'in **Felsefe Tarihi**'nin ikinci cildini tercüme ederek yayınlayan Orhan Sadeddin,[23] kurucuları arasında yer aldığı Felsefe Cemiyeti'nin 2 Kasım 1928 tarihinde yapılan ikinci toplantısına da katılmış ve bu toplantıda Mehmet İzzet'in "Muayyeniyet ve Gaiyet Fikri" üzerine hazırladığı raporu sunmuştur.[24]

1929 yılında Felsefe Cemiyeti'nin yayın organı olan **Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası** yayın hayatına ara verdiği için Orhan Sadeddin bu yıl hazırladığı bütün yazıları 1928

[20] Koç, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Felsefe Cemiyetleri", s. 505.

[21] **Milli Mecmua** Cumhuriyet'in ilânının hemen ardından İstanbul'da Mehmed Mesih [Akyiğit] tarafından çıkarılmaya başlanmıştır (1 Teşrînisâni 1339 / 1 Kasım 1923). 1 Haziran 1928'e kadar önceleri iki haftada bir, daha sonra her ayın birinde ve on beşinde olmak üzere 112 sayı çıkmıştır. Beş aylık bir sürenin ardından harf inkılâbına rastlayan 1 ve 15 Kasım tarihli iki sayıda yeni harflerle dizili yazıların da yer aldığı bir geçiş süreci yaşamış, 115-145. sayılar arasında (1929-1933) yayımını düzensiz biçimde devam ettirmiş ve kapanmıştır. Uzun bir aradan sonra 15 Nisan 1952'de 1/146. sayı ile yeni bir yayım dönemi başlatan derginin 1955'te 17. sayıya ulaştığı bilinmektedir; bkz. Şenel, "Tanzimat'tan Günümüze Felsefe Dergileri", s. 468-469; Âlim Kahraman, "Milli Mecmua", **TDVİA**, XXX (2005), s. 75-76.

[22] Coğrafya, edebiyat, ictimaiyât, felsefe, tarih konularını içeren **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası** İstanbul'da Mart 1332'de (1916) yayımlanmaya başlamıştır. Harf inkılâbı sonrasında 1929'dan itibaren (VII/1) Latin harfleriyle yayımlanan mecmuada Orhan Sadeddin, mensubu bulunduğu Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi'nin yayın organı olan dergide altı yazı yayımlamıştır. Dergi hakkında bkz. Cahid Şenel, "Tanzimat'tan Günümüze Felsefe Dergileri: Açıklamalı ve Seçme Bir Bibliyografya Denemesi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Türk Felsefe Tarihi)**, sy. 17 (2011), s. 445.

[23] Macit Gökberk, hocası Orhan Sadeddin'le bu tercüme üzerine konuştuklarını, Mehmed İzzet'in isteği üzerine eseri çeviren Orhan Sadeddin'in Vorlander'i pek tutmadığını, iyi bir seçim olarak görmediğini aktarmaktadır; bkz. Kaynardağ, **Felsefecilerle Söyleşiler**, s.17. Gökbek ayrıca Orhan Sadeddin'in, Mehmet İzzet'in örneğine uyarak, tercümede, günü ve yaşı için ağdalı sayılabilecek bir dil kullandığını belirtmektedir; bkz. **Değişen Dünya Değişen Dil**, s. 124.

[24] Orhan Sadeddin, "Türk Felsefe Cemiyeti Tebliğleri", **Hayat Mecmuası**, V/110 (3 Ocak/İkinci Kânûn 1929), s. 115-117.

yılında yazarları arasına katıldığı **Hayat Mecmuası**'nda[25] yayımlamıştır. Orhan Sadeddin'in Felsefe Cemiyeti'nin 2 Kasım 1928 tarihinde yapılan toplantısında sunduğu rapor **Hayat Mecmuası**'nın 3 Ocak 1929 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Derginin 31 Ocak 1929'da çıkan sayısında ise Alman edebiyatının değerli şahsiyetlerinden olan Lessing'in vefatını konu alan ve onun Alman edebiyatına katkısını anlattığı makalesini yayımlayan Orhan Sadeddin'in, 14 Mart 1929 tarihinde yayımlanan **Hayat Mecmuası**'nda, **Türk Tefekkür Tarihi** adlı eserinin önsözünde kendisinden bahsettirecek kadar etkilediği Hilmi Ziya Ülken'in[26] **Metafizik** adlı eserine dair değerlendirmelerini içeren yazısı çıkmıştır. Yine aynı derginin 16 Mayıs 1929 tarihinde yayımlanan sayısında kendisi hakkında yazılan bir tenkide karşılık cevap niteliğindeki yazısı yayımlanan Orhan Sadeddin, "felsefe tarihinde kadim felsefe düşüncesinin oluşturucuları arasında en değerli isimlerinden olan" Aristo'ya karşı fütursuzca yapılan eleştiriler hakkında "Aristo'ya Hürmet" başlığıyla **Hayat Mecmuası**'nın 6 Haziran 1929 tarihli sayısında bir tenkit yayınlamıştır. Bu yazıya karşılık Mehmet Servet Bey bir eleştiri kaleme almış ve buna istinaden Orhan Sadeddin bu yazışmanın şahsi bir münakaşaya dönüşmesini engellemek için aynı mecmuanın 20 Haziran 1929 tarihinde çıkan sayısında "Şahsiyete Girişmeyelim" başlığıyla bir başka yazı yayımlamıştır.

Dârulfünûn'daki üç yılını dolduran Orhan Sadeddin'in kadrosu, 26 Haziran 1930 tarihli Meclis toplantısında ibkâ edilerek devamlı statüde kadroya alınmıştır.[27] 1930 yılında felsefe tarihi yazıcılığı konusunda hâlâ önemini koruyan tek telif kitabı **Felsefe Tarihi Usulü: Bir Etude** isimli çalışmasını yayımlayan Orhan Sadeddin, Dârulfünûn'daki dersleri ve çalışmaları yanında inkılâpların yerleşik hale gelmesi için devlet tarafından görevlendirilmiş ve sosyal hayatı incelemek ve yapılan yeniliklerin insanlar arasında ne

[25] "Haftalık İlim, Felsefe ve Sanat Mecmuası" alt başlığı ile basılan **Hayat Mecmuası** ise 2 Kânûnıevvel (Aralık) 1926 ile 30 Kânûnısânî (Ocak) 1929 tarihleri arasında Ankara'da yayımlanmıştır. On beş günde bir çıkan derginin başmuharriri Faruk Nafiz [Çamlıbel], mesul müdürü ise Mehmet Emin [Erişirgil]'dir. Derginin çıkış amacını ilk sayıda "Hayat Niçin Çıkıyor?" adlı yazısında anlatan Mehmet Emin [Erişirgil]'e göre **Hayat Mecmuası** genişleyen düşünce dünyamızla Batı'dan aldığımız yenilikleri geliştirerek Türk milletini gelecekte insanlığın zirvelerine ulaştırmak için bir alt yapı oluşturma amacıyla yayımlanmaya başlanmıştır; bkz. Şenel, "Tanzimat'tan Günümüze Felsefe Dergileri", s. 458. Orhan Sadeddin, 1928-1929 yılları arasında bu dergide yedi yazı yayımlamıştır.

[26] Hilmi Ziya Ülken, **Türk Tefekkür Tarihi** adlı eserini yazarken, Orhan Sadeddin'in Türk Tarih Cemiyeti için çalışmalar yaptığını ve bu çalışmalardan yararlanarak kitabını oluşturduğunu belirtir; bkz. Hilmi Ziya Ülken, **Türk Tefekkür Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 10.

[27] Selçuk, **İstanbul Dârulfünûnu Edebiyat Fakültesi (1900-1933)**, s. 409.

kadar kabul gördüğünü anlamak için doğu illerine gönderilerek bu konuda bir rapor hazırlaması kendisinden istenmiştir.[28]

1930 yılının sonlarında değerli meslektaşı ve yol arkadaşı Mehmed İzzet'i kaybeden Orhan Sadeddin, dostunun vefatı üzerine **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**'nın Şubat-Mart 1931 tarihinde yayımlanan sayısında "Mehmet İzzet Kimdi ve Bize Neydi?" başlıklı yazısını yayımlar. Orhan Sadeddin, o yazısında dostu hakkında şunları yazmaktadır:

> "(…) O, hoca olmak sıfatile şahsiyetini göstermiş ve hocalık şahsiyeti tamamen tebellür etmiştir. O, Dârulfünûnumuzun bihakkın iftihar edeceği bir hoca idi; vatanımızın garplılaşmak hususunda geçirdiği inkılâbın arzu edeceği tarzda bir hoca idi. Mehmet İzzet bu günkü garp tarzında, garbın bugünkü usullerile çalışan ve garp zihniyetini doğrudan doğruya faaliyetile ve mesai tarzile talebesine telkin eden bir Dârulfünûn hocası idi. Garp zihniyetinin bir ilim adamından talep ettiği dürüstlük, hayırhahlık onda mevcuttu. Hak olduğuna kanaat getirdiği şeyi söylemekten çekinmez ve mesaisini elinden geldiği kadar mükemmel tanzime çalışır bu uğurda hiçbir zahmetten kaçınmazdı. Bihakkın vakıf olduğu Fransızca lisanının mesaisini inkişaf ettirmek için kâfi gelmediği görünce, yaşı epiyce ilerlemiş olduğu halde, Almancayı öğrenmek zahmetinden de kaçınmadı."[29]

10 Eylül 1931 tarihinde İlahiyat Fakültesi'nde "Aristo'dan Sonraki Ahlak Nazariyesi" başlıklı halka açık bir konuşma yapan[30] Orhan Sadeddin, 26 Ekim 1931 Pazartesi günü annesi Hatice Refia Hanım'ı kaybetmiştir.[31] Orhan Sadeddin, bir yandan Felsefe Tarihi Kürsüsü'nün müderris muavinliği görevini yürütürken, bir yandan da daha az yoğun olarak yazı hayatını sürdürmüştür. **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**'nın Mart 1932'de yayımlanan sayısında Mehmet Emin Erişirgil'in **Sokrat** adlı kitabına dair bir eleştiri kaleme alan Orhan Sadeddin, 22 Mart 1932'de Goethe'yi anmak amacıyla düzenlenen bir konferansta konuşmacı olarak bulunmuş ve burada yaptığı "Faust'un Felsefesi" başlıklı konuşması **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**'nın Nisan 1932 tarihli sayısında aynı başlıkla yayımlanmıştır. Bu dönemde çeviri faaliyetleri devam eden Orhan Sadeddin **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**'nın Temmuz 1932 tarihli sayısında George Simmel'in yazmış olduğu *Grundfragen der Soziologie* adlı eserinin birinci

---

[28] Cumhuriyet Gazetesi'ndeki 5 Eylül 1930 tarihli haberde Orhan Sadeddin'in, Coğrafya Bölümü öğretim görevlisi Macit Bey ile doğu illerine gittiği belirtilmektedir.

[29] Orhan Sadeddin, "Mehmet İzzet Kimdi ve Bize Neydi?", **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, sy. VII/5(Şubat-Mart 1931), s. 18-24.

[30] Konferansın ilanı için bkz. Cumhuriyet Gazetesi, 9 Eylül 1931.

[31] Ayverdi, Hatice Refia Hanım'ın cinnet geçirdiği belirtilmektedir; bkz. Ayverdi, **Rahmet Kapıları**, s. 51. Hatice Refia Hanım'ın ölüm tarihi mezar taşında kaydedilmemiştir, ancak Cumhuriyet Gazetesi irtihal başlığı altında 27 Ekim 1931 tarihinde ölüm ilanını yayımlamıştır.

kısmı olan "İçtimaiyatın Ülkesi" başlıklı bölümünün tercümesini yayımlamış; Maarif Vekâleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından 2-11 Temmuz 1932 tarihinde Ankara Halkevi'nde gerçekleştirilen Birinci Türk Tarih Kongresi'nde de tarih kitapları hakkında "felsefî nokta-i nazardan bazı mütalaalar"da bulunmuştur.

1933 yılında yapılan üniversite reformuyla İstanbul Üniversitesi'nin ve özellikle Felsefe Bölümü'nün hoca kadrosu önemli oranda değişmiş; İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Babanzâde Ahmet Naim ve Halil Nimetullah'a reform sonrası kadroda yer verilmemiştir.[32] Özlük dosyasına göre Temmuz 1933 sonunda Dârulfünûn'un ilgası hasebiyle bütün hocalarla birlikte Orhan Sadeddin de kadrodan çıkartılmış, 1 Ağustos1933'te 5500 kuruş maaşla İstanbul Üniversitesi'nin yeni kadrosunda yer almıştır.

1933 yılı reform dışında başka sebepler dolayısıyla da Orhan Sadeddin açısından sancılı geçmişe benzemektedir. **Türk Tarihinin Ana Hatları** adlı bir eser hazırlatma kararı alan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, bu eserin felsefeyle ilgili bölümünü yazması için Orhan Sadeddin'i görevlendirmiştir. Orhan Sadeddin bu bölümün müsveddelerini hazırlayarak cemiyetin ilgili birimine yollamıştır. 17 Nisan-13 Mayıs 1933 tarihleri arasında yapılan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti toplantılarında değerlendirilen yazılar hakkında tutulan raporlar Orhan Sadeddin'e yollanmıştır. Söz konusu rapora göre Orhan Sadeddin'in Türk tarihini efsanelere dayandırması ve inanması güç olan bir takım hadiselerle izah etmesi cemiyet üyelerini kızdırmış ve bu işin kendisinden alınıp bir başkasına verilmesi gerektiği kararı verilmiştir. Bu görev Hilmi Ömer Bey, Hilmi Ziya Bey ve Mustafa Şekip Beye verilmiş ve onlardan, Orhan Sadeddin'in hazırlamış olduğu rapordan yararlanılarak yeni bölüm oluşturulması istenmiştir.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin toplantısında Orhan Sadeddin'den söz konusu görevin alınmasının bir başka önemli sebebinin de hastalık süreci olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde Orhan Sadeddin'de şiddetli hafıza kaybı ve erken bunama rahatsızlığı baş göstermiştir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nden Orhan Sadeddin'e gönderilen yazıda, cemiyet reisi şöyle demektedir: "Bu zat ciddi surette hastadır ve zannedersem üç dört ay çalışmayacak bir haldedir. Böyle bir arkadaştan yakın zamanda bir şey beklemek imkânı var mıdır?"

[32] Kafadar, **Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi**, s. 260; Dölen, **Türkiye Üniversite Tarihi 3**, s. 414-422.

Hastalığı sebebiyle üniversitedeki görevinden 31 Ekim 1933'te açığa alınan Orhan Sadeddin, Şişli'deki Fransız La Paix Hastanesi'ne yatmıştır. Hastaneye giriş tarihi ile ilgili kesin kayıtlara ulaşamasak da 1933-1934 eğitim öğretim yılı talebe defterlerinde felsefe tarihi derslerinin Reichenbach tarafından verildiği görülmektedir.[33]

Torunu Tunç Bergsan'ın verdiği bilgiye göre 3 yıl boyunca hastanede tedavi gören Orhan Sadeddin, 1936 yılında Sadeddin Paşa Yalısı'na geçmiştir. 1937 yılında evine telefon aldığına dair torununda bulunan kayıt da onun sürekli hastanede kalmadığını göstermektedir. Çeşitli kaynaklarda Orhan Sadeddin'in şizofreni hastası olduğu belirtilse de[34] oğlunun velayetiyle ilgili mahkeme kararında gerekçe olarak erken bunama teşhisi bulunmaktadır.

11 Kasım 1940 tarihinde eşi Afife Nurinnisa Hanımı kaybetmesi, Orhan Sadeddin'in hastalığının daha da artmasına sebep olmuş ve tekrar La Paix Hastanesi'ne yatmak zorunda kalmıştır.[35] 25 Aralık 1964'te söz konusu hastanede vefat eden Orhan Sadeddin'in cenazesi 27 Aralık 1964 Pazar günü öğle namazını müteakip Emirgân Camii'nden kaldırılarak Emirgân mezarlığındaki aile kabristanına defnedilmiştir. 27 Aralık 1964 tarihli Milliyet Gazetesi'ndeki vefat ilanı şöyledir:

> "Esbak Masarifat-ı Umumiye-i askeriye Nazır müşir merhum Sadettin Paşa Oğlu ve Turhan Sadettin Berksan'ın babası Sabık Almanca öğretmeni Mahmut Berksan'ın kardeşi İstanbul Üniversitesi sabık Doçentlerinden felsefe doktoru Orhan Sadettin Berksan tedavi edilmekte olduğu Şişli Fransız La Paix hastanesinde 25.12.1964 tarihinde hakkın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi 27.12.1964 pazar günü öğle namazını müteakip Emirgan Camiinden kaldırılarak Emirgan Kabristanındaki aile mekberesine tevdi edilecektir. Çelenk gönderilmemesi rica olunur. Berksan Ailesi"

Eserleri

[33] Ayhan Bıçak, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü", **Kutadgubilig**, sy. 19 (2011), s. 243.

[34] Samiha Ayverdi (s. 51) ve Niyazi Berkes (s. 54), Orhan Sadeddin'in delirdiğini belirtirken, Hamit Er (s. 198) Emre Dölen (c. III, s. 425) ve Ayhan Bıçak (s. 260), onun şizofreni nedeniyle okuldan ayrıldığı belirtilmektedir.

[35] Hamit Er, Orhan Sadeddin'in uzun yıllar Emirgan Boyacıköy'deki konağında şuursuz olarak yaşadığını, Mazhar Osman Bey ve İhsan Şükrü Aksel'in yardımlarının neticesiz kaldığını, Boyacıköy'de tepedeki Beyaz Konak'ta bulunan kalfaların yardımıyla "anlamsız hayatını" sürdürdüğünü belirtmekte (s. 198), ancak bu bilgilerin kaynağına dair herhangi bir işarette bulunmamaktadır.

Orhan Sadeddin kısa sayılabilecek akademik hayatında toplam yirmi beş esere imza atmıştır. Bu eserlerden, bir makalenin ayrı basımını andıran, ancak kitap olarak yayımlanan **Felsefe Tarihi Usulü: Bir Etude** adlı çalışma ile ilk cildini Mehmet İzzet'in çevirdiği Karl Vorlander'in **Felsefe Tarihi**'nin "Yeni Zamanda Kant'a Kadar Felsefe" alt başlığını taşıyan ikinci cildinin tercümesi dışındakilerin tümü dönemin muhtelif dergilerinde yayınlanmış telif ve tercüme makalelerden ve değerlendirme yazılarından ibarettir.

A. Telif Eserleri

1. Kitap ve Kitap Bölümü

- **Felsefe Tarihi Usulü: Bir Etüde,** İstanbul Dârulfünûnu Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1930.
- **"Felsefe",** Başvekâlet Müdevvenât Matbaası, Ankara, ts., 19 s.

2. Makale

- "Şekil Nazariyesi: Ruhiyâtta Yeni Cereyanlar", **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**, sy. 1 (Mayıs 1927), s. 31-35.
- "Şekil Nazariyesi", **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**, sy. 2 (Haziran 1927), s. 116-121.
- "Felsefe Nedir?", **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**, sy. 3 (Temmuz 1927), s. 162-167.
- "Sokrat", **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**, sy. 4 (Ağustos 1927), s.240-255.
- "Filozof Kime Denir?", **Milli Mecmua**, X/113 (Kasım 1928), s. 1814-1815.
- "Yeni Zaman Felsefesi", **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, VI/4 (Ekim 1928), s. 449-507.
- "Faust'un Felsefesi", **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, IX/4 (Nisan 1932), s. 12-20.

- "Nasıl Çalışmalı", **Öz Dilimize Doğru**, sy. 2 (Haziran 1932), s. 21-23.

3. Değerlendirme ve Vefeyât Yazıları

- "Tahlil ve Tenkit Kısmı: Faust'un Tercümesi Hakkında", **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**, sy. 3 (Temmuz 1927), s. 234-239.
- "Eflâtun'un *Ziyafet*'i; mütercimi: Şaziye Berin, Yeni Matbaa, Fiyatı: 25 kuruş", **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**, sy. 4 (Ağustos 1927), s. 315-317.
- "Şaziye Berin Hanımefendiye", **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**, sy. 6 (Aralık 1927), s. 471-473.
- "Prof. M. Emin Beye Cevap", **Hayat Mecmuası**, V/109 (27 Aralık/Kânûnıevvel 1928), s. 88.
- "Türk Felsefe Cemiyeti Tebliğleri", **Hayat Mecmuası**, V/110 (3 Ocak/İkinci Kânûn 1929), s. 115-117.
- "Lessing", **Hayat Mecmuası**, V/114 (31 Ocak/Kânûn-ı Sânî 1929), s. 196-198.
- "Metafizik", **Hayat Mecmuası**, V/120 (14 Mart 1929), s. 315-316.
- "Bir Tenkide Cevap", **Hayat Mecmuası**, V/129 (16 Mayıs 1929), s. 495-496.
- "Aristo'ya Hürmet", **Hayat Mecmuası**, VI/132 (6 Haziran 1929), s. 25-26.
- "Şahsiyete Girişmeyelim", **Hayat Mecmuası**, VI/134 (20 Haziran 1929), s. 109.
- "Mehmet İzzet Kimdi ve Bize Neydi?", **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, VII/5 (Şubat-Mart 1931), s. 18-24.
- "Yeni Neşriyat", **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, VIII/1 (Mart 1932), s. 83-94.

B. Tercüme Eserleri

1. Kitap

- Karl Vorlander, **Felsefe Tarihi II: Yeni Zamandan Kant'a Kadar Felsefe**, çev. Orhan Sadeddin, Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1928, 271 s.

2. Makale

- Georges Berkeley, "Beşerî Bilginin Prensiplerine Medhal", çev. Orhan Sadeddin, **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, VI/2 (Haziran1928), s. 308-324.
- Georg Simmel, "İctimaiyâtın Ülkesi", çev. Orhan Sadeddin, **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, VII/4 (Temmuz 1932), s. 54-74.

3. Tebliğ

- ["Tarih Kitapları Hakkında Felsefî Nokta-i Nazardan Bazı Mütalaalar"], **Birinci Türk Tarih Kongresi: Konferanslar, Müzakere Zabıtları**, Ankara: Maarif Vekâleti, ts., s. 567-569.

Felsefe Anlayışı

Her felsefeci gibi Orhan Sadeddin de felsefe tanımını yaparken öncelikle onun herkes tarafından farklı anlaşıldığını ve felsefe hakkında üzerinde uzlaşılan bir tanımın olmadığını belirtmektedir. Bu düşüncesini desteklemek için bazı filozofların birbiriyle uzlaştırılamayacak nitelikteki sistemlerini örnek gösteren Orhan Sadeddin'e göre Eflatun'un idealar teorisi, Stoa'nın yaşam felsefesi, Spinoza'nın geometrik yönteme dayanan ahlak sistemi, Leibniz'in monadları, Kant'ın akıl eleştirisi, Schelling'in özdeşlik düşüncesi, Schopenauer'un irade anlayışı, felsefe olarak isimlendirilmektedir. Farklı yöntemlerden hareket eden ve birbirinden tamamen farklı sonuçlara ulaşan bu teorilerin felsefe olarak nitelendirilmesi, Orhan Sadeddin'e göre bir tesadüf sonucu olmamalıdır; bilakis bunları birbirine bağlayan ortak bir bağın olması gerekmektedir. Söz konusu bağ, felsefeyi mitoloji, şiir ve tikel bilimlerden ayırt etmektedir, ancak bu bağın tam olarak ne olduğunu tespit etmek hiç de kolay değildir. Orhan Sadeddin felsefeyi tanımlarken onun kelime

anlamından yola çıkmaktadır. Felsefenin kelime anlamı bilgiye ulaşma çabası ve bilgelik sevgisidir. Ancak bu tanımlar doğru olsa da felsefenin ayırt edici özelliğini tam olarak ortaya koyamamaktadır, zira bütün ilimler için bilgiye ulaşma çabasından bahsetmek mümkündür. Felsefecinin bilgiye ulaşma çabasıyla bilim adamının bilgiye ulaşma çabası arasında fark olmalıdır ki, Orhan Sadeddin bu farkı felsefenin anlamına eklediği *son* ve *nihai bilgiler* kaydıyla belirgin hale getirmektedir. Ona göre felsefenin en doğru tanımı şudur: Felsefe varlığı izah konusunda son ve nihai meselelerle meşgul olan bir ilimdir.[36]

Bu tanım çerçevesinde yukarıda örnek olarak verdiği filozoflar ve felsefî sistemleri tekrar değerlendiren Orhan Sadeddin, eski ve yeni bütün metafizik sistemlerin çözüme kavuşturmaya çalıştıkları hususun, bahsi geçen *son ve nihai bilgiler* olduğundan, bunları "felsefe" olarak nitelemenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Mesela Spinoza'nın geometrik yönteme dayalı ahlak felsefesi de Kant'ın akıl eleştirisi de birbirine zıt gibi görünmelerine rağmen aynı konuyu yani bilinç, dış dünya, ruh ve eşyayı incelemişlerdir. Bu konuları ele alma yöntemleri açısından Spinoza ve Kant birbirine zıt konumlarda bulunsalar da gayeleri itibariyle ortak bir hedefe yönelmişlerdir ve bu açıdan ikisi de "felsefî"dir.[37]

Orhan Sadeddin felsefe tarifinde onu bir "ilim" olarak tanımlayışını da izah etmektedir. Bu noktada Spencer'ın "memleketimizde tanınmış" felsefe tarifine müracaat eden Orhan Sadeddin, o tarifteki "tamamen birleştirilmiş bilgi" kaydına dikkat çekerek bilimsel bilginin kısmen birleştirilmiş bir özellik taşırken felsefî bilginin birleştiriciliğinin daha kuşatıcı olduğunu vurgulamaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere felsefe ve bilim arasında mahiyet farkı değil, derece farkı vardır. Yani ikisi de varlığı açıklama çabası içindedir, ancak bilim bunu kısmen yaparken felsefenin açıklaması daha kapsayıcı olmaktadır.[38]

Spencer'ın felsefe tarifini kısmen kullanan Orhan Sadeddin, bu tarifin bazı açmazlarının olduğunu da belirtmektedir. Zira Spencer'a göre felsefenin görevi, bilimlerin çözemeden bıraktıkları problemleri incelemek ve diğer bilimsel bilgilerle bunları birleştirerek kâinata dair bütüncül bir bakış açısı oluşturmaktadır. Ancak Orhan Sadeddin'e göre felsefenin tarifindeki "son ve nihai bilgiler" kaydı bilimlerin ulaştığı sonuçlar şeklinde anlaşılmayabilir. Bunun yanında bilimlerin ilkeleri ve başlangıç esasları da felsefenin konusu olabilir. Zira "son ve nihai bilgiler", bilimlerin tabiî ve apaçık olması dolayısıyla araştırma

[36] Orhan Sadeddin, "Felsefe Nedir?", **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**, sy. 3 (Temmuz 1927), s. 162.
[37] Orhan Sadeddin, "Felsefe Nedir?", s. 162.
[38] Orhan Sadeddin, "Felsefe Nedir?", s. 163

gereği duymadığı, hatta araştırma imkânına sahip bulunmadığı birtakım ilkeleri de kapsayabilir. Her bilimin bu tür kabulleri ve ilkeleri vardır. Mesela fizik bilimindeki zaman ve mekân kavramları buna örnek olarak verilebilir. Bir fizikçi bu kavramları kabul etmeden hiçbir fizikî hadiseyi inceleyemez. İşte bundan dolayı Einstein teorisinin belli kısımları, bu tür temel kavramları ele alması sebebiyle "felsefî" olarak nitelendirilmektedir. Diğer yandan sebeplik (*causalite*) kavramı da bütün bilimlerde kullanıldığı halde hiçbir bilim tarafından incelenmemektedir ki, felsefenin işlevi bu noktada ortaya çıkmaktadır.[39]

Bu tahliller neticesinde Orhan Sadeddin felsefenin tarifinin iki boyutunu belirginleştirmektedir: (i) Bilimlerin ulaştığı neticeler ve bu neticeler dolayısıyla ortaya çıkan meselelerin bütünlüklü bir şekilde ele alınması. (ii) Bilimlerin temel ilkeleri ve esaslarıyla ilgilenmek. Orhan Sadeddin birinci tür felsefeyi "metafizik", ikincisi ise "bilgi teorisi" olarak isimlendirmektedir. Metafizikle ilgili değerlendirmelerini daha ziyade Kant bağlamında yapan Orhan Sadeddin, Kant'ın akıl eleştirisi yoluyla metafiziğin ağırlık noktasının değiştiğini, daha önce metafizik bilgilerin bilimsel değerleri varken bugün kişisel görüşler haline geldiğini vurgulamaktadır. Ona göre Kant'ı *Prolegomena*'daki "A priori sentetik nasıl mümkündür?" sorusu metafizik ve bilgi teorisinin mahiyetini belirlememizi sağlayacak bir kriter hükmündedir.[40]

Orhan Sadeddin'e göre felsefe her zaman için son ve nihai meselelerle ilgilenmektedir, ancak bu son ve nihai meseleler tecrübemize konu olan hususlar değildir ve yalnız akıl yoluyla bilinebilmektedirler. Descartes'in Tanrı'nın varlığını ispat için ortaya koyduğu delil buna örnek verilebilir; zira bu delili desteklemek ya da reddetmek için tecrübemize müracaat etmemiz mümkün değildir. Onu ancak aklî önermelerle destekleyebilir ya da reddedebiliriz. Bu sebeple Orhan Sadeddin'e göre metafizikle meşgul olan filozoflar, tecrübeye kıyasla aklın daha kesin sonuç verdiğini düşünerek metafiziği salt akıl temelinde ortaya koymuşlardır. Söz konusu filozoflar açısından matematiğin en güvenilir ve zorunlu bilim olması da salt akla dayanmasından kaynaklanmaktadır. Fakat metafiziğin bu a priori yapısı onun konumunu belirlemek açısından yeterli değildir. Kant'ı takiben Orhan Sadeddin, her a priori bilginin bize bilgi temin etmediğini belirtmektedir. Mesela "Cisim yer kaplar" önermesindeki cisim kelimesinin içinde zaten yer kaplama

[39] Orhan Sadeddin, "Felsefe Nedir?", s. 164.
[40] Orhan Sadeddin, "Felsefe Nedir?", s. 165.

özelliği bulunmaktadır. Kant bu tür önermelere "analitik önerme" demektedir, bu önermelerin bize yeni bir bilgi vermeyip bildiğimizi tekrarlar nitelikte olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumda bize yeni bilgi verme iddiasında olan metafiziğin analitik değil, bilgimizi genişleten sentetik tarzda önermelerden oluşması gerekmektedir. Ancak sentetik önermeler tecrübeye dayanmaktadır, çünkü herhangi bir sentetik önermenin doğruluğunu ve yanlışlığını ancak tecrübeyle bilmek mümkündür. Mesela "Dünyanın güneşe olan uzaklığı 150 milyon kilometredir" önermesini kanıtlayabilmek için ölçüm yapmaktan başka bir yol yoktur. Aynı şekilde "Dünya yuvarlaktır" önermesini de ancak tecrübe ederek bilebiliriz. Orhan Sadeddin bu noktada metafizik açısından temel bir çelişkiye dikkat çekmektedir: Metafizik bilgimizi genişletme iddiasında ise sentetik önermeleri kullanmak durumundadır, ancak sentetik önermeler tecrübe kaynaklı olduğundan bunları kullanması mümkün değildir. Kant'ın eleştirisinin merkezini oluşturan "A priori sentetik önermeler nasıl mümkündür?" sorusu da Orhan Sadeddin'e göe bu meseleyle ilgilidir ve a priori sentetik önermelerin varlığı ispatlandığı takdirde felsefenin tecrübeye dayanmayan a priori bir bilgi kaynağı olduğu da ortaya konmuş olacaktır.[41]

A priori sentetik önermelerin varlığını izah için Kant'ın argümanlarına yer veren Orhan Sadeddin, öncelikle bu tür önermelerin mümkün olduğunu geometriden yola çıkarak açıklamaktadır. Örneğin geometrik bir şekil zihnimiz dışında bir yerde yoktur ve o yalnız zihnimizde bir formdan ibarettir. Bu tür örnekler metafizik alana uygulandığında ise metafiziğin bize fenomenler dünyası hakkında bilgi vermediği, çünkü fenomenlere dair bilgimizin tecrübeye dayandığı görülecektir. Orhan Sadeddin'e göre eğer metafizik dış dünya ve kâinat hakkında bilgimizi genişletme iddiasında vazgeçer ve inceleme alanını bilginin vasıtalarıyla sınırlandırarak bir bilgi teorisine dönüşürse o zaman insan ruhunda bilginin nasıl gerçekleştiğine dair süreçleri tespit etmekle meşgul olacak ve bu alanda a priori sentetik önermeler üretebilecektir.[42]

Sonuç olarak Orhan Sadeddin'e göre felsefe her zaman için tecrübeye dayanmayan bilgi üretme çabasında olmuştur ve bu açıdan tikel bilimlerden ayrılmaktadır. Bu bilimlerin tecrübe, gözlem ve incelemelerinden ayrı olarak felsefe yalnız akıl vasıtasıyla bilgi üretme iddiasındadır. Felsefeyi metafizik anlamıyla ele aldığımızda a priori bilgiye ulaşmak

[41] Orhan Sadeddin, "Felsefe Nedir?", s. 166.
[42] Orhan Sadeddin, "Felsefe Nedir?", s. 166.

mümkün gözükmemektedir. Bilgimizi genişletecek tarzda a priori bilgi ise ancak bilgi teorisi anlamında felsefe ile elde edilebilir niteliktedir. Çünkü bilgi teorisi, bilginin kaynaklarıyla ilgilenecek ve bu kaynaklardan çıkan bilgi a priori olacağından bilgi teorisi amaçlanan hedefe bizi ulaştıracaktır. Neticede Orhan Sadeddin, felsefenin –şiirsel yanı bir tarafa bırakılırsa- günümüz açısından bir bilgi teorisinden ibaret olduğunu düşünmektedir.[43]

Felsefeye dair bu açıklamaları yanında Orhan Sadeddin filozofun kim olduğunu da 1928 yılında **Milli Mecmua**'da yayımladığı "Filozof Kime Denir?" başlıklı kısa yazısında analiz etmektedir. Ona göre her şeyden önce felsefe bir bilgelik sevgisidir ve bu, günlük hayatın ötesindeki meseleler hakkındaki bilgiye karşı bir bağlılığı ifade etmektedir. Peki, Allah, kâinat, iyilik, kötülük vb. günlük hayatta bizi meşgul etmeyen konularla ilgilenen felsefenin ve filozofun aynı konulardan bahseden din ve peygamberden farkı nedir? Orhan Sadeddin'e göre din ile felsefenin konularının ortak olması, peygamberlerin filozof olarak değerlendirilmelerini gerektirmemektedir. "Filozof" adıyla anılan isimlerin Antik dönemde sadece Yunanistan'da karşımıza çıktığına işaret eden Orhan Sadeddin, Hindistan ve Çin gibi kadim medeniyetlerde tarihî olarak daha eski dönemlerde yaşamış düşünür ve din kurucularının filozof olarak tanımlanmadığını vurgulamaktadır. Bunun sebebi ise Yunanistan'da, diğer doğu toplumlarından farklı olarak bir ruhban sınıfının bulunmamasıdır. Yunanistan'da ruhban sınıfının olmaması, geleneksel bilgiyle yetinmeyen, kendi görüşünü ortaya koymaktan çekinmeyen ve kendilerine "filozof" denen yeni bir tipin ortaya çıkmasına yol açmıştır.[44]

Orhan Sadeddin, din ile felsefe arasındaki konu ortaklığına rağmen yöntem farklılığının altını çizmektedir. Buna göre felsefe teorik iken din pratiktir. Hatta felsefe, pratiğe dair konuştuğu zaman (mesela ahlâk alanında) bile teorik konuşmaktadır. Buna göre filozof, herhangi bir problem karşısında nasıl hareket edeceğimize dair belli ve her halimize uygun nasihatler vermemekte, bunun yerine genel ve evrensel kanunlar ortaya koymaktadır. Teorik düşünce, şahsî ve özel bakış açılarını ve durumları dikkate almaz ve bu anlamda bilimle ortak bir paydada buluşmaktadır. Belirli ve tikel durumlarda ne yapılması gerektiğini göstermek yerine genel bilgiler ortaya koymayı hedefleyen bilim gibi felsefe de

[43] Orhan Sadeddin, "Felsefe Nedir?", s. 167.
[44] Orhan Sadeddin, "Filozof Kime Denir?", **Milli Mecmua**, X/113 (Kasım 1928), s. 1814.

saf düşünce vasıtasıyla bilgilere ulaşacak ve söylediği şeyin sebebini de açıklayacaktır. Mesela bir ahlâk kuralı ortaya atan bir filozof, bu kuralın iyi olduğunu göstermekle yetinmemeli, o kurala uymanın gerekliliğini ispat etmeli ve bunun sebeplerini herkesi tatmin edecek şekilde açıklamalıdır.[45]

Neticede Orhan Sadeddin, filozofun, ele aldığı konular hakkında teorik olarak düşünen ve düşündüklerini sistematik bir surette ifade eden kimse olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra filozofun teorik ve sistematik düşüncesine konu olan, tek tek bilimlerin ilgilenmediği meseleler *son ve nihai* meseleler olmalıdır: "İşte bu nevi münferit ilimlerin meşgul olmadığı ve münferit ilimlerin sahası hâricinde kalan meselelerle nazarî ve sistematik bir sûrette meşgul olan ve bu meseleleri bir sistem dâhilinde ortaya atan bir kimseye filozof ismi verebiliriz."[46]

Sonuç

Felsefe eğitimini Almanya'da tamamlayıp ülkemizin "ilk felsefe doktoru" olarak 1927'de Dârulfünûn'da görev yapmaya başlayan Orhan Sadeddin, bu özelliğiyle Dârulfünûn'un Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan felsefî ve fikrî sürekliliği temsil eden hoca kadrosuna kıyasla daha farklı bir yerde durmaktadır. 1933'teki üniversite reformunda kadrosunu korumasına rağmen rahatsızlığı sebebiyle genç yaşta üniversiteden ayrılmak durumunda kalan Orhan Sadeddin, kısa süren felsefî kariyerinde dikkate değer çalışmalar ortaya koymuş, Türkiye'deki felsefe literatürünün nicelik ve nitelik olarak gelişmesi yönünde gayret göstermiş, felsefenin kurumsallaşması yönündeki çabaların içinde aktif olarak yer almıştır. İngilizce ve Almanca'ya vukûfiyeti sayesinde döneminde yapılan felsefî ve edebî tercümeleri titiz bir şekilde değerlendiren, yine o dönemde yaygın olan tercüme-uyarlama türü çalışmalara yönelik dikkate değer eleştiriler yönelten Orhan Sadeddin, felsefe tarihi ve problemlerine dair yazdığı çeşitli makaleler yanında felsefe tarihi yazıcılığı meselesine yönelik özel ilgisiyle de Türkiye'deki felsefî etkinliğin evrensel ve bilimsel kriterlere dayanması noktasında yoğun çaba sarf etmiştir.

[45] Orhan Sadeddin, "Filozof Kime Denir?", s. 1815.
[46] Orhan Sadeddin, "Filozof Kime Denir?", s. 1815. Orhan Sadeddin'in felsefe anlayışı Rahmi Karakuş tarafından da incelenmiştir; bkz. **Felsefe Serüvenimiz**, s. 294-298.

KAYNAKÇA

Aktaş, Yusuf İzzettin, **II. Meşrutiyet Devrinde İslam Felsefesi Dersleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

Ayverdi, Samiha, **Rahmet Kapıları**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2008.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HR. İstanbul Murahhaslığı, no. 7-27.

Behar, Cem, **A Neighborhood in Ottoman Istanbul: Fruit Vendors and Civil Servants in the Kasap İlyas Mahalle**, State University of New York Press, Albany 2003.

Berkes, Niyazi, **Unutulan Yıllar**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Bıçak, Ayhan, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü", **Kutadgubilig**, sy. 19 (2011), s. 237-277.

Dölen, Emre, **Türkiye Üniversite Tarihi 2: Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Darülfünunu 1922-1933**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

_____, **Türkiye Üniversite Tarihi 3: Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş (Tasfiye ve Yeni Kadrolar)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Er, Hamit, **İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi Mecmuası Hoca ve Yazarları**, İslam Medeniyeti Vakfı, İstanbul 1993.

Erdoğan, Aynur, **Osmanlı'da Yurt Dışı Eğitim ve Modernleşme**, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2016.

Kafadar, Osman, **Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi**, İz Yayıncılık, İstanbul 2000.

Kahraman, Âlim, "Milli Mecmua", **TDVİA**, XXX (2005), s. 75-76.

Karakuş, Rahmi, **Felsefe Serüvenimiz**, Seyran Yayıncılık, İstanbul 1995.

Kaya, M. Cüneyt, "Mehmet Emin Erişirgil: Bergsonculuktan Pragmatizme Bir Dârulfünûn Hocası", **Kutadgubilig**, sy. 18 (2010), s. 129-180.

Koç, Emel, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Felsefe Cemiyetleri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Türk Felsefe Tarihi)**, sy. 17 (2011), s. 504.

Kaynardağ, Aslan, **Felsefecilerle Söyleşiler**, İstanbul: Elif Yayınları, 1986.

"Konferans: Dârulfünûn Emanetinden", **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Eylül 1931.

Orhan Sadeddin, "Felsefe Nedir?", **Felsefe ve İctimaiyât Mecmuası**, sy. 3 (Temmuz 1927), s. 161-167.

_____, "Filozof Kime Denir?", **Milli Mecmua**, X/113 (Kasım 1928), s. 1814.

_____, "Türk Felsefe Cemiyeti Tebliğleri", **Hayat Mecmuası**, V/110 (3 Ocak/İkinci Kânûn 1929), s. 115-117.

_____, "Mehmet İzzet Kimdi ve Bize Neydi?", **Dârulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, sy. VII/5(Şubat-Mart 1931), s. 18-24.

Önal, Sami, **Sadettin Paşa'nın Anıları**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Selçuk, Mustafa, **İstanbul Dârulfünûnu Edebiyat Fakültesi (1900-1933)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012.

Şenel, Cahid, "Tanzimat'tan Günümüze Felsefe Dergileri: Açıklamalı ve Seçme Bir Bibliyografya Denemesi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (Türk Felsefe Tarihi)**, sy. 17 (2011), s. 433-488.

Ülken, Hilmi Ziya, **Türk Tefekkür Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 200.

_____, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,** İstanbul, Ülken Yayınları, 2011.

_____, "Yeni Felsefe Cemiyeti ve Türkiye'de Felsefe Cemiyetinin Tarihçesi", **Sosyoloji Dergisi**, sy. 2 (1943), s. 358-403.

Fotoğraf 1: Orhan Sadeddin, muhtemelen 1920'lerin ortalarında (**Kaynak**: Türk Tarih Kurumu Arşivi)

Fotoğraf 2: Orhan Sadeddin'in Türkiye Cumhuriyeti askerlik belgesi (**Kaynak:** Tunç Bergsan kişisel arşivi)

Fotoğraf 3: Orhan Sadeddin'in Almanya'daki kimlik kartı (**Kaynak:** Tunç Bergsan kişisel arşivi)

Fotoğraf 4: Orhan Sadeddin'in doktora diploması (**Kaynak:** Türk Tarih Kurumu Arşivi)

قباحق شی ارکان لیسه سی : فلسفه ستاذ بری اوغلان سعادیه لیسه سی ترجمه حال ورقه سی

سؤال	جواب
۱ ـ ترجمه حال صاحبنك اسم و مخلصی ، و شهرت ولقبی ، برسلوك معروفه مناسب ایسه کیفیت فنی مذهبی ، اجنبی ایسه تابعیتی ، بدرینك اسم مسلكی و شهرتی	(دوشور) احمد اورخان سعادیه
۲ ـ تاریخ و محل ولادتی	۱۱ کانون اول ۱۸۹۹ در سعادت
۳ ـ محالل عثمانیه ده واهیه ده رسمی و خصوصی صائلی مکتب و مدرسه لرده یاخود معلم خصوصدن صائلی علم و فنه و صنعت و لسانده نه درجه یه قدر تحصیل ایلدیکی ، شهادتنامه و یا عدم شهادتنامه الده ایلدیکی ، اگر ایسه تاریخلری صائلی اسامی لرله ، کتابت ، یاخود یالکز تعلم ایتدیکی ، طبع و نشر ایلدیکی مؤلفات و تألیفی وار ایسه نه یه دائر اولدیغی نه زمان و نره ده طبع و نشر اولندیغی اخذ اعتراضیه و خصوصیات سائره یه دائر بر امتیاز و خصوصی ضائری ایسه ماهیتی ، برشاموریته عائد انتخابنامه و یا اهلیت نامه سی ، و ایسه اوشاموریته قبولی صفی الجون وصائلی محله نه تاریخده ویرلدیکی .	ابتدائی تحصیلم خصوصیه . اورته تحصیلمی روبه تحت لوای ده اکمال ایتدیکم المانیا ده کیسنجن ۱۹۱۸ سنه سنده (درسدن) یوکسك تجارت مکتبنده (آیه یه یرك فاخ موزه سی) نیك اکمال ایده رك موینخ تجارت مکتب عالیسنه کیردم و ۱۹۲۰ سنه سنده دیپلوما آلارق مأذونیه نائل اولدم . بوندن اذیر دار الفنونه انتساب ایده رك ۲۱ حزیران ۱۹۲۵ سنه سنده کیرن دار الفنونده فلسفه دوقتورلق غه نائل اولدم ایده رك . المانیه ده مکمل اوچ سنه تکلم ایده رك . بوندن ماعدا انکلیزجه و فرانسزجه یی کوزل شوریم . کیرنده مذکور دوقتورلق اطروحه سنك طبع اولنمش

Fotoğraf 5: Orhan Sadeddin'in kendi el yazısıyla özgeçmişi (**Kaynak**: Türk Tarih Kurumu Arşivi)

Fotoğraf 5: Orhan Sadeddin ve eşi Nurinnisa hanım (**Kaynak**: Tunç Bergsan kişisel arşivi)

Fotoğraf 6: Orhan Sadeddin Dârulfünûn'daki meslektaşlarıyla sohbet ederken (**Kaynak**: Tunç Bergsan kişisel arşivi)

Fotoğraf 7: Orhan Sadeddin Dârulfünûn'daki öğrencileriyle (**Kaynak**: Tunç Bergsan kişisel arşivi)